

Lidija Šaravanja
Čepin

Zovko Dinković, Irena (2013). *Negacija u jeziku. Kontrastivna analiza negacije u engleskome i hrvatskome jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 261 str. ISBN 978-953-169-239-7.

Pojam negacije temom je rasprava u logici i filozofiji već dva tisućljeća, od Aristotelovih promišljanja o suprotnosti i proturječnosti. Promatranja iz lingvističke perspektive započela su na temelju ontoloških i logičkih postavki koje je Aristotel iznio u *Kategorijama*. O negaciji su unutar filozofije između ostalih promišljali i Platon i Stoici, te mnogi drugi filozofi nakon njih i postupno je nastajao pomak ka lingvisti. Pokušavajući odgovoriti na postojeća pitanja, bavljenje negacijom u jeziku otvorilo je nova, još složenija. Unatoč raznolikosti pristupa i metodologija različitih lingvističkih teorija, čini se kako utvrđivanje univerzalnih čimbenika u procesu negacije ostaje nerješivi izazov. Sliku takvoga stanja prikazuje knjiga Irene Zovko Dinković koja počiva u prvom redu na spoznajama nastalim iscrpnim raščlambama engleskoga jezika te dodaje kontrastivne elemente uočene u hrvatskome jeziku. Autorica tekstem slijedi svoje znanstveno zanimanje za međuodnos sintakse i semantike te jezik u uporabi.

Knjiga sadrži 261 stranicu i podijeljena je na pet dijelova - uvod, zaključak, dio o negaciji u logici i lingvistici, dio o negaciji u engleskom te dio o negaciji u hrvatskome jeziku. Poglavlje o negaciji u logici i lingvistici organizirano je u pet odlomaka i uvodi čitatelja u temu prikazujući pogled na negaciju i promišljanja relevantnih autora kroz povijest te predstavljajući podjele i termine koji su i danas u određenoj mjeri prisutni u lingvističkom bavljenju negacijom. Načinaju se pitanja poput onih o prirodi niječnih tvrdnji te odnosu između niječnosti i potvrdnosti, odnosno niječnih i potvrdnih parnjaka. O potonjem su pitanju među filozofima bila dva oprečna mišljenja aktualna i u suvremenim tumačenjima. Platon je smatrao kako negacija nije ni suprotnost, ni proturječnost, ni nepostojanje, već jednostavno različitost, a njezin je odnos s potvrdošću ravnopravan, simetričan. Aristotel, zagovornik asimetrije, smatrao je kako potvrdne rečenice imaju veću vrijednost od niječnih jer je znati da nešto jest vrjednije nego znati da nešto nije. Da su niječne rečenice značenjski podređene potvrdnima tvrde i Hegel, Russel, Givón, Kant i Bergson, a Frege i Wittgenstein vjeruju u ravnopravnost i simetričnost odnosa između potvrdnoga i niječnoga iskaza. Autorica navodi situaciju u hrvatskom jezikoslovlju koje se ne bavi negacijom u obimu u kojemu se njome bavi anglofono jezikoslovlje. Od hrvatskih lingvista navodi Katičića, pobornika asimetričnog poima-

nja negacije, Maretića, koji negaciju smatra vrstom riječi te Raguža, Silića i Pranj-kovića koji se negacijom bave tek površno unutar morfologije i sintakse. Autorica je mišljenja kako niječne rečenice valja promatrati neovisno o potvrdnim im par-njacima, a unutar konteksta u kojemu se nalaze. Time djelomično razrješava i pos-ljednju dvojbu u drugom dijelu knjige dajući prednost funkcionalnima u odnosu na formalne, sintaktocentrične pristupe jeziku.

Treće i četvrto poglavlje središnji su dio knjige i govore izravno o negaciji u dvama jezicima – engleskom i hrvatskome. Svrha teksta jest, kako navodi autorica, kritički se i kontrastivno osvrnuti na uspješnost pojedinih lingvističkih pristupa i teorijskih postavki kada govore o međujezičnim sličnostima i razlikama u izražavanju negacije. Kako je o tom pojmu znatno više pisano na engleskom jeziku i temeljem proučavanja engleskoga jezika, ne čudi što je veći dio teksta posvećen spoznajama o tomu jeziku i što on služi kao polazište za kontrastivnu raščlambu. Oba su poglavlja podijeljena na manje odlomke a zajedničke su im teme vezane za sredstva izražavanja, položaj, doseg i uporabu negacije te dvostruku negaciju i niječno slaganje. Treće poglavlje, razloženo u četrnaest odlomaka započinje definiranjem sredstava za negaciju i određivanjem njihove morfološke kategorije. Kolebanje je prisutno upravo oko negativnih riječi *no* i *not* koje su najučestalije u tvorbi niječnih izraza na engleskom jeziku. Autorica podastire različite stavove prema statusu navedenih riječi referirajući se na gramatike Huddlestona, Wekkera i Haegemana, Greenbauma i Quirka i Traska te na sljedeće rječnike: The Collins English Dictionary, Oxford English Dictionary, Webster's Electronic Dictionary and Thesaurus, Webster's New World Dictionary te The New Oxford Dictionary of English. Osim navedenim riječima koje autorica svrstava u niječne rječce ili čestice i njihovim izvedenicama (*noone, nobody, nothing* itd.), negacija se u engleskom jeziku izražava priložima (*hardly, scarcely, rarely* itd.) te riječima niječnoga značenja (*doubt, deny, lack, fail* itd.). Njihovim se položajem u rečeničnoj strukturi lingvisti bave od samog početka proučavanja negacije u jeziku. Uočeno je kako je položaj niječne riječi fiksiran čak i u jezicima sa slobodnim poretkom riječi, no semantički je doseg negacije relativno slobodan.

U šest od četrnaest odlomaka o engleskom jeziku autorica prikazuje položaj negacije u okvirima lingvističkih teorija – rane generativne, teorije načela i parametara, minimalističkoga programa, teorije ograničenja, funkcionalnoga pristupa te funkcionalne gramatike. Pitanja na koja navedene teorije pokušavaju odgovoriti odnose se na mjesto i sintaktičku razinu na kojoj se događa umetanje niječnoga elementa pri generiranju rečenice, na doseg i značenje niječne riječi te odnos niječnih i po-

tvrdnih parnjaka. Chomsky¹ u okviru rane generativne teorije tvrdi kako niječni morfem nije sadržan u jezgrenoj rečenici, već se dodaje transformacijskim pravilom T_{not} na istome mjestu na kojemu se potvrdne rečenice tvore transformacijskim pravilom T_A . Za razliku od Chomskoga koji niječne rečenice ne vidi kao preobliku potvrdnih parnjaka, Klima tvrdi kako niječne i potvrdne rečenice ne potječu iz iste dubinske strukture te navodi niz transformacijskih pravila po kojima se negacija pojavljuje u površinskoj strukturi. Nadalje, autorica navodi promišljanja Katza i Postala² te Katza i Fodora³ koji u dotadašnju teoriju uvode semantičku sastavnicu, a prednost daje Jackendoffovu tumačenju da negaciju ne treba promatrati kroz sintaktičke sustave već kroz semantičku interpretaciju. S takvim se razmišljem do neke mjere složio i Chomsky⁴ u proširenoj standardnoj teoriji, no i dalje su ostala neslaganja i nedoumice oko sintaktičke razine i dosega niječne riječi. Ni teorija načela i parametara Noama Chomskog, nastala početkom 80-ih godina, nije uspjela riješiti pitanja postavljena o negaciji. Autorica prikazuje promišljanja predstavnika te teorije Pollocka, Ouhalle, Lake, Haegeman te Zanuttini. Najvećim nedostatkom i glavnim uzrokom neuspjeha generativnih teorija autorica smatra neuvažavanje komunikacijskog aspekta jezika. U funkcionalnim pristupima zanimanje za položaj niječne riječi zamijenjeno je pojačanim zanimanjem za doseg negacije, niječno slaganje, dvostruku negaciju, niječnu polarnost te informacijsku strukturu rečenice. Odbacuje se uvjerenje o autonomnosti sintakse i pozornost se preusmjerava s jezične sposobnosti (*competence*) na jezičnu uporabu (*performance*). Tu autorica pronalazi temelj za uspješnu raščlambu i nove odgovore koji, kako kaže, leže u značenju niječnih riječi, a ne u njihovu položaju u rečenici. Nadalje, na poznatom se primjeru metalingvističke negacije (*The king of France isn't bald.*) prikazuje razlika između dviju struja u lingvistici koje se bave određivanjem prirode pretpostavke. Burton-Robertsovu mišljenju kako je pretpostavka semantičke prirode suprotstavlja se Horn odbacujući ideju o semantičkoj uvjetovanosti. Komentirajući te dvije struje autorica se vraća simetričnom pogledu na niječne i potvrdne parnjake te naglašava pojamovnu, tekstualnu i kontekstualnu vrijednost niječnih iskaza.

U četvrtom dijelu knjige, koji govori o negaciji u hrvatskome jeziku, autorica nastoji u dvanaest odlomaka usporediti situaciju u engleskom jeziku sa spoznajama

¹ Chomsky, Noam (1957) *Syntactic Structures*, Gravenhage: Mouton

² Katz, Jerrold J. i Paul M. Postal (1964) *An Integrated Theory of Linguistic Descriptions*, Cambridge, Massachusetts: MIT Press

³ Katz, Jerrold J. i Jerry A. Fodor (1963) 'The Structure of Semantic Theory', *Language* 39: 170-210, preisak u Fodor i Katz (ur.), op. cit., 479-518

⁴ Chomsky, Noam (1965) *Aspects of the theory of syntax*, Cambridge, Massachusetts: MIT Press

o hrvatskome. Obrađuju se različiti vidovi rečenične negacije u standardnom i govorenom jeziku na temelju građe *Hrvatskoga nacionalnog korpusa (HNK)* te drugih pisanih i govornih izvora poput novina, časopisa, televizije te izvornih govornika. Kao i u dijelu o engleskome jeziku, na početku se četvrtoga dijela autorica zanima za sredstva izražavanja negacije i određivanje morfološke kategorije, značenja, položaja i uporabe niječnica. U hrvatskom jeziku to su čestice *ne* i *ni*, prefiksi *ne-* i *ni-* te veznik *niti*. Prefiks *ne-* koristi se za izražavanje rečenične negacije, a *ni-* za nijekanje prezenta glagola *biti* i neodređenih zamjenica poput *nitko*, *ništa*, *nikakav* itd. Kao pravopisnu iznimku autorica navodi niječne oblike pomoćnih glagola *htjeti* i *biti* jer se oni, za razliku od ostalih glagola pišu zajedno sa svojom negacijom (*neću*, *nisam*). Iako pravopis dopušta i odvojeno pisanje niječnoga oblika glagola *htjeti* - *ne ću*, takvo je pisanje rjeđe u uporabi - u korpusu se pojavljuje 959 puta, dok se primjeri sa sastavljenim pisanjem pojavljuju 61609 puta. Sljedeći podatak koji govori o odnosu preskripcije i uporabe autorica prikazuje na primjeru čestice *niti*. U 70% primjera odabranih iz građe HNK-a *niti* se koristi umjesto čestice *ni* radi dodatnog isticanja⁵ negacije iako se takva uporaba smatra neobičnom i stilski obilježenom.⁶

Zaseban je odlomak posvećen glagolu *nemati* koji čini iznimku pravila o rastavljenom pisanju glagola s negacijskim prefiksom. Iako se *nemati* značenjski ravnopravno pojavljuje i u rastavljenom obliku kao čestica uz potvrdni parnjak u infinitivu (*ne imati*), navodi se primjer kada to nije slučaj, kao što je dvosmislena rečenica: *Važno je imati dobre savjetnike, a ne imati mnogo savjetnika*. Nastavljajući se baviti sintaktičkim svojstvima negacije, autorica govori o slavenskom genitivu koji Brown raščlanjuje u okviru minimalističkog programa te navodi njegovo univerzalno svojstvo da se pojavljuje na mjestu u dosegu rečenične negacije. Mjesto, odnosno položaj niječne čestice u hrvatskom, kao i u engleskome jeziku nalazi se lijevo od finitnoga elementa koji je najčešće isti u potvrdnome i niječnom obliku, a u engleskom se jeziku može uvesti i tzv. „lažni“ finitni element (pomoćni glagol *do*). Glagol se *do* koristi i u tvorbi niječnih zapovjednih oblika u engleskom jeziku, dok hrvatski jezik na to mjesto uvodi posebne oblike – *nemoj*, *nemojmo*, *nemojte*. Anić te oblike naziva analitičkim imperativnim oblicima, Barić ih smatra niječnim preoblikama potvrdnih imperativa (*daj*, *dajmo*, *dajte*) a Mihaljević u osobnoj komunikaciji s autoricom tumači kako su nastali od starijih oblika (*ne mozi*, *ne mozite*) pod

⁵ Takvu uporabu spominje Raguž (Raguž, Dragutin, 1997. *Praktična hrvatska gramatika*, Zagreb: Medicinska naklada).

⁶ Silić, Josip, Ivo Pranjković (2005). *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb: Školska knjiga.

utjecajem latinskoga. Kada govori o semantičkim svojstvima niječnih riječi, autorica primjećuje kako su ona složena, uvjetovana kontekstom. Inherentno niječnim riječima naziva riječi s afiksom na pozitivni oblik pridjeva, imenice i priloga te riječi bez niječnoga morfema, ali s negativnim značenjem. One mogu značiti proturječnost, suprotnost, imati pejorativno (*nečovjek*) ili eufemizirano značenje (*nelijep* umjesto *ružan*). Na rečeničnoj razini, autorica primjećuje kako negacija u zapovjednom obliku izražava zabranu, zapovjed ili molbu, a u upitnom obliku sumnju, čuđenje, iznenađenje ili ironični komentar.

Odlomak o negaciji i modalnim glagolima prikazuje znatnu razliku među dvama jezicima na semantičkoj i na sintaktičkoj razini. Kako je u engleskom jeziku položaj niječnica neovisan o tome je li modalni glagol u dosegu niječne riječi ili nije, značenje rečenica s modalnim glagolom može se dvojako interpretirati (*Linda may not go to the party.*). U hrvatskome jeziku te rečenice nisu dvosmislene jer niječnica uvijek stoji ispred dijela koji se niječe (*Linda ne može ići na zabavu. Linda može ne ići na zabavu.*). Kao još jednu semantičku posebnost autorica navodi primjer ekspletivne negacije za koju ona predlaže naziv „hipotetička negacija“. Ekspletivna se negacija pojavljuje u određenim izrazima, u hrvatskom se jeziku izražava česticom *ne*, a pojavljuje se s veznicima *dok* i *da*, prilozima *zašto*, *malo*, *zamalo*, *tek što* itd. te glagolima *bojati se*, *strahovati* i sl. U engleskom jeziku to su prilozima poput *nearly* i *almost*, veznik *unless*, glagol *fear* itd. Iako takvi izrazi nisu eksplicitno niječne naravi, već znače neostvarenost, nesigurnost te činjenicu da se predikatni sadržaj gotovo dogodio, autorica ih smatra uobičajenom negacijom, a nedostatak niječnoga značenja pripisuje semantičkim i pragmatičkim svojstvima konteksta.

Daljnje razlike između dvaju jezika autorica prikazuje u odlomcima o odnosu kvantifikatora i negacije, o niječnim neodređenim izrazima te niječnome slaganju. Zaključuje kako su sintaktičke teorije uspjele ustvrditi univerzalnost pojma negacije, njezino djelovanje na razini rečenice i nerazdvojjivost od finitnoga elementa, no ni jedna nije uspjela opisati uočene pojave na svim sintaktičkim razinama. Svojim djelom Irena Zovko Dinković nastoji usporediti negaciju u hrvatskome jeziku s aktualnim dostignućima anglofonoga jezikoslovlja i istaknuti pripadnost negacije kako jezičnom sustavu tako i ljudskomu mišljenju. Čineći to neizbježno se opredjeljuje za jednu struju, a ne slaže s drugima. Njezina je knjiga znatno doprinijela hrvatskom jezikoslovlju jer ne samo da je negaciju u hrvatskom jeziku smjestila u širok kontekst s jednim temeljito proučenim jezikom, nego je uočila i usustavila pojave u materinskom jeziku kojima hrvatsko jezikoslovlje do sada nije pridavalo dovoljno pozornosti. Pri tomu je dala dragocjen pregled teorija, autora i terminologije neophodan za kvalitetnije razumijevanje proučavanog pojma. Zbog svoje će preg-

lednosti i opsežnosti ovo djelo biti vrijedan izvor daljnjim bavljenjima negacijom kako lingvistici tako i drugim srodnim joj znanstvenim granama.